

לדעתם נבראו

מגוון ביולוגי ויחסי אדם ובעלי-חיים לאור היהדות

arilavi@gmail.com

התהוות העולם

א. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והארץ הייתה תהו ובהו וחשך על-פני תהום. ורוח אלהים מרחפת על-פני המים, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור.

בראשית פרק א'

ב. וכאשר רצה השם יתברך לברוא את העולם, לא היה מקום לבראו, מחמת שהיה הכל אין סוף, על-כן צמצם את האור לצדדין, ועל-ידי הצמצום הזה נעשה חלל הפנוי, ובתוך החלל הפנוי הזה נתהוו כל הימים והמידות, שהם בריאת העולם. וזה החלל הפנוי היה מוכרח לבריאת העולם, כי בלתי החלל הפנוי לא היה שום מקום לבריאת העולם כנ"ל. וזה הצמצום של החלל הפנוי אי אפשר להבין ולהשיג כי אם לעתיד לבוא, כי צריך לומר בו שני הפכים: יש ואין, כי החלל הפנוי הוא על-ידי הצמצום, שכביכול צמצם אלקותו משם, ואין שם אלקות כביכול, כי אם לא כן אינו פנוי, והכל אין סוף, ואין מקום לבריאת העולם כלל; אבל באמת לאמיתו, בודאי אף-על-פי-כן יש שם גם-כן אלקות, כי בודאי אין שום דבר בלעדי חיותו, ועל-כן אי אפשר להשיג כלל בחינת חלל הפנוי בלעדי חיותו, ועל-כן אי אפשר להשיג כלל בחינת חלל הפנוי עד לעתיד לבוא.

רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן תורה סד סימן א

ג. ועל-כן יש בודאי בכל דבר ודבר, שנברא בעולם בחינת התכלית, כי בכל דבר ודבר יש בו התחלה וסוף, דהינו ההתחלה ממקום שנשתלשל השתלשלות, עד שנתגשם ונתהווה בזה התמונה והדמות. וגם יש בו בחינת התכלית והסוף, שבשביל זה נברא, דהינו שיכולין ישראל להעמיק עיונם ולדעת ולהתבונן בפרטי הבריאה - בתבנית האיברים ובנין וקומה ודמות וכו', של כל דבר ודבר, להתבונן בהם גדלות הבורא יתברך, ולעבדו יתברך על-ידי-זה.

ליקוטי מוהר"ן תנינא לט

ד. הנה תנועת אחד הדשאים הצומח בעמקי יער או באחד ההרים הגבוהים או בעמקים היותר עמוקים אשר לא עבר שם איש, הנה לא זו בלבד דתנועת הדשא ההוא לימינו ולשמאלו לפני ולאחור בכל משך ימי חייו הוא על-פי השגחה פרטית ... אלא עוד זאת שגם תנועה אחת של דשא פרטי משלים הכוונה העליונה בענין הבריאה.

הבעל שם טוב, כתר שם טוב, הוספות קעט

בריאת החיות

ה. דאמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית לקומתן נבראו, לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנאמר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם.

ראש השנה יא ע"א

ו. בתשובה המיוחסת לרב האי גאון מסופר כי נשאל על-ידי אנשי קירואן, שהתפלאו על פירוש הגאונים, כאילו שאל הקב"ה כל יצור לרצונו להיברא. אך כאמור, הכוונה היא כי אילו יכלו לבטא את עצמם ידוע להקב"ה שהיו בוחרים את צורתם. כי "אל דעות ה', הקב"ה יודע גם את הדעות שאינן באות לידי ביטוי.

תשובות הגאונים, לוק, סימן כח

הצטרפות האדם

ז. (יח) ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו: (יט) ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו: (כ) ויקרא האדם שמות לכל בהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה וילאדם לא מצא עזר כנגדו: (כא) ויפל ה' אלהים תרהמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחנה: (כב) ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: (כג) ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי וקשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת:

ח. אדם נברא בערב שבת, ולמה נברא באחרונה? שאם תזוז דעתו עליו אומר לו [הקב"ה]: 'יתוש קדמך במעשה בראשית'.

תוספתא סנהדרין פרק א, ד

ט. אדם נברא בערב שבת כדי שייכנס תחילה למצוה. דבר אחר למה נברא באחרונה משל למלך שעשה סעודה כשמתקין הסעודה מזמין האורחין כך חכמות בנתה ביתה זה הקדוש ברוך הוא שבנה את העולם בחכמה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. חצבה עמודיה שבעה אילו שבעה ימי בראשית. טבחה טבחה מסכה יינה אילו ימים ונהרות וכל צרכי העולם. מי פתי יסור הנה זה אדם וחווה.

סנהדרין כג ע"ב

י. (יח) אמרתני אני בלפי על דברת בני האדם לבדם האלהים ולראות שהם פהמה המה להם: (יט) כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אהד להם פמות זה פן מות זה ורוח אהד לכל ומותר האדם מן הבהמה אין פי הכל הבל: (כ) הכל הולך אל מקום אהד הכל הנה מן העפר והכל שב אל העפר: (כא) מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ:

קהלת פרק ג

יא. מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו ברכת אתה חונן ראש לאמצעות, שאם אין בינה אין תפילה.

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, הלכות תפילה סימן קטו סעיף א

יב. גם תסידה בשמים ידעה מועדיה ותר נסוס ועגור שמרו את עת באנה נעמי לא ידעו את משפט ה'.

ירמיה ח:ז

יג. לא רק שבעלי-החיים יש להם פחות שכל משיש לבני-האדם, אלא שאין להם שכל מכל וכל.

רנה דיקרט, 'מאמר על המתודה', עמ' 86

יד. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: תשע

מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת בחיקו של הקדוש ברוך הוא, ואומרת שירה עם מלאכי השרת... הקב"ה, היא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו, וברא את השמים ואת הארץ עליונים ותחתונים.

ויצר באדם כל מה שברא בעולמו.

ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם - זה שערות של אדם.

ברא חיה רעה בעולם ברא חיה רעה באדם - זה (בני מעיו) של אדם.

ברא קורצין בעולם וברא קורצין באדם - זה אזניו של אדם....

...הרים ובקעות בעולם הרים ובקעות באדם - עומד דומה להר נופל דומה לבקעה.

הא למדת שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא באדם.

אבות דרבי נתן פרק שלשים אחד סימן ג

טו. 'מבשרי אחזה אלוה' (איוב יט:כו) - המשל הפנימי

ביותר, שעל ידו אפשר לבוא פנימה אל תוך שערי ההתבוננות בסודות האלהות - מן הקצה העליון ביותר של עצמות אור-אין-סוף ב"ה שלפני הצמצום הראשון ועד לקצה התחתון ביותר של הסתרת האור האלקי בעולם הזה התחתון שאין תחתון למטה הימנו - הוא נפש האדם המלוכשת באיברי גופו. שהרי האדם נברא בצלם ובדמות אלהים כביכול ובו כלול הכל.

הרב גינזבורג, סוד הוי' ליראיו עמ' יז

טז. אמר רבי חייא: 'מאי דכתיב [מהו שכתוב]: "מלפנו

מבוקמות ארץ ומעוף השמים תפקמנו" (איוב לה:יא)? "מלפנו מבוקמות" - זו פירדה שכורעת ומשתנת מים; "ומעוף השמים תפקמנו" - זה תרגול שמפייס ואחר כך בועל'. אמר רבי יוחנן: 'אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין [הלכות] צניעות מחתול, וגול מנמלה, ועריות מיונה, דרך ארץ מתרגול שמפייס ואחר כך בועל'.

עירובין ק ע"ב

בין האנושות לממלכת החיות

יז. (יא) ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס:

(יב) וינא אלהים את הארץ והנה נשחתה פי השחית כל בשר את דרכו על הארץ:

(יג) ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ:

(יד) עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר:

(טו) וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה:

(טז) צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שניים ושלשים תעשה:

(יז) ונאני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע:

(יח) והקמתי את בריתי אתך ויבאת אל התבה אתה ויבניך ואשתך ונשי בניך אתך:

(יט) ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך וְכָר וְנָקְבָה יְהיוּ:

(כ) מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות:

(כא) ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולחם לאכלה:

(כב) ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה:

פירוש שפתי חכמים לפס' יב: "כי השחית כל בשר - אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן".

פירוש אבן-עזרא לפס' יב: "שכל חי לא שמר דרך תולדתו ועות הנתיב הנטוע הידוע נכון הוא".

בראשית פרק ו

יח. פרק שירה הוא כנגד פסוקי דזמרה, 'פסוקי דזמרה

דתהו', טרם שנתקנו פסוקי דזמרה על ידי הז"ל (כדברי המקובלים). פסוקי דזמרה נקראים 'שירת הנבראים', ותפקידם בשיעור הקומה של התפילה לעורר את תודעת האדם בתור נברא, בתור אחד מיצורי העולם הזה וחבר להם.

הרב יצחק גינזבורג, 'ארמה שמים ותהום', עמ' רכז

לא ברא דבר אחד לבטלה

יט. מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון ממגדל גדור

מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמש שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו, אמר לו: ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית.

תענית כ ע"ב

כ. ובוה יובן [ש]כל המכבד את הבריות, מצד שהוא

בריה נברא ממנו יתברך, מורה על עצמו שהוא מכובד מצד האחדות. מה שאין כן המבזה שום נברא כביכול נקרא 'בוזי', שנוגע בכבודו יתברך, ומלבד זה מורה על עצמו שהוא נקלה ונבוזה מצד האחדות.

כתר שם טוב, הערות וצינונים, סימן נד

כא. הרבה בריות ברא הקב"ה בעולמו ולא היה העולם ראוי להשתמש בהן וגנזן הקב"ה מן העולם.

שמות רבה תרומה לד, ב

כב. אמר רב יהודה אמר רב, מכל מה שברא הקב"ה לא ברא דבר אחד לבטלה, ברא שבלול לכתית, ברא זכור לצירעה, יתוש לנחש, נחש לחפפית וסממית לעקרב.

שבת עז ע"ב

כג. עבודתו של הבעש"ט היתה להמשיך אלקות מלמעלה למטה. ולכן בהיותו נסתר הי' מסבב מעיר לעיר ומכפר לכפר, וגם לאחר התגלותו עשה כמה מסעות – בכדי לגלות ולפרסם אלקותו ית' גם לאנשים פשוטים, ועד שהי' מקרב גם אינם יהודים ופחותי הערך שבהם [כידוע שהראה קירוב ואהבה לגוילים], ויתירה מזו: שאהבתו היתה גם לחי צומח.

כתר שם טוב, הוספות, סימן רנו

כד. מצוה רצד: שלא לשחוט בהמה ובנה ביום אחד.

משרשי המצוה, שיתן האדם אל לבו כי השגחת השם כרוך הוא על כל מיני בעלי חיים בכלל, ועם השגחתו עליהם יתקיימו לעולם, כי השגחתו בדברים זהו קיומם, ועל כן לא יבטל מן המינין לגמרי כל ימי עולם. ואף על פי שהשגחתו על מין האדם בפרט, וכמו שכתבתי למעלה בסדר אשה כי תזריע עשה ג', לא כן מיני שאר בעלי חיים אלא דרך כלל במין ישים השם השגחתו ברוך הוא, ועל כן נמנענו מלכלות האילן וענפיו ביחד לרמז זה.

ועוד נוכל לומר בענין על צד הפשט כמו כן, שהוא לקבוע כנפשנו מדת החמלה ולהרחיק מדת האכזריות שהיא מדה רעה, ולכן, אף על פי שהתיר לנו האל מיני בעלי חיים למחיינתו צונו לבל נהרוג אותו ואת בנו ביחד, ולקבוע בנפשנו מדת החמלה. ספר החינוך, מצוה רצד

כה. שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין, אף-על-פי שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרוור לעוף כאילו יכרית המין ההוא. פירוש הרמב"ן לדברים כב:

צרכי העולם ותיקוניו

כו. [אמר] רשב"א [הראית מימין] ארי סבל צבי קיין שועל חנוני זאב מוכר קדרות ובהמה חיה ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסין שלא בצער והן לא נבראו אלא לשמשני ואני לשמש את קוני והלא דברים ק"ו [ומה הם] אלו שלא נבראו אלא לשמשני הרי הן מתפרנסין שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי פרנסתי.

תוספתא קידושין ה, טו

כז. ראה צויתי ובניתי כל העיר [העולם] וכל אשר בה, וכאשר הייתי מושל עליה ובונה אותה ככל חפצי כך אתה תבנה ותעשה מלאכת העולם, מכאן ואילך יהיה הכל מסור בידך וכולם יהיו משועבדים תחתין ויראים ממך כאשר היו יראים ממני. ועל כן בצלם אלהים עשה אותו, לעשות כל צרכי העולם ותיקוניו כאשר הוא עשה בתחילה.

זהר חדש, מדרש הנעלם לבראשית

כח. אין אמנה עם חיות – אמנה עם חיות ובהמות אינה בגדר האפשר, כי מאחר שאין הללו מבינות את הדיבור שבפינו, אי-אפשר שיכיו או יסכמו לשום העברה של זכות אליהן, וגם אי-אפשר להן להעביר איזו זכות לזולת; ובלא הסכמה הדדית אין אמנה. תומאס הובס 'לוחית' פרק י' חלק א' עמ' 128

כט. יותר ממסורת אחת סוברת שמטרתנו בעולם הזה הנה לספר סיפורים. אנשי הצמח והחיה החליטו שהם יספקו מה שאנו, בני-האדם, צריכים כדי שנוכל לספר את הסיפורים הנחוצים בשביל ליצור ולחדש בהתמדה את העולם המקודש הזה. הסיפורים שלנו על האדמה, המימד-שהנו-יותר-מאנושי של הווינתנו, צריכים להיות פולחניים באמת – סימנים חיצוניים וגלויים של חן פנימי ורוחני.

An invitation to environmental philosophy, ed. Anthony Weston, p. 164

ל. כיון שיש מנהיג לבירה, זה העולם, ואין בו דבר אחד לבטלה, מוכרח [להיות] ניצול פעיל וחיובי של העושר, ואין מספיק כלל וכלל שלא ישתמשו בעושר בכיוון בלתי רצוי [כלומר – הימנעות מהרס זה לא מספיק], כי גם היעדר הניצול מפריע את הסדר בבריאה, כיון שכל החלקים שבה צריכים לסייע באופן פעיל לתכלית הכללית. מאגרת הרבי מליובאוויטש ליצחק בן-צבי ("א ניסן תשט"ז)

תיקון הברית

לא. אמר רב דיקלא דטען קבא אסור למקצציה מיתיבי כמה יהא בזית ולא יקצצו רובע שאני זיתים דחשיבי א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקן תאינתא בלא זמנה אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר.

בבא קמא צא ע"ב

לב. אם מתכנסין הן כל באי העולם, אינן יכולין לבראות יתוש אחד ולזרוק בו נשמה.

ירושלמי סנהדרין מא, א

לג. וְכָרְתִי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְנִמְשׁ הָאָדָמָה וְנִקְשַׁת וְנִחָב וּמְלֻחְמָה אֲשׁוּר מִן הָאָרֶץ וְהַשִּׁבְכָתִים לְבָשָׁח.

הושע ב: כ